

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ
Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання

Кафедра кримінального процесу та криміналістики

КЕЙС
заняття на тему 4
«Спеціальне досудове розслідування»

Підвищення кваліфікації (короткострокове)
слідчих поліції (3 дні)

Інформація про викладача:
к.ю.н. **МАЙСТРЕНКО**
Марія Миколаївна
067 702 35 56

Львів -2021

Тема 4.1.

«Загальні положення, підстави проведення спеціального досудового розслідування. Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень»

Годин на тему – 1

Заняття – 1 (1 академічна година)

Навчальна мета: узагальнити та систематизувати знання слідчих поліції щодо загальних положень, підстав, особливостей порядку проведення спеціального досудового розслідування; підвищити знання щодо складання та порядку вручення процесуальних документів підозрюваному при здійсненні спеціального досудового розслідування.

Міжтематичні зв'язки: права людини, верховенство права, конституціоналізм; толерантність та недискримінація в роботі поліцейського; взаємодія поліції та суспільства; затримання особи; міжнародне співробітництво, особливості використання спеціальних знань під час досудового розслідування.

План лекції

1. Становлення інституту спеціального досудового розслідування
2. Загальні положення, підстави проведення спеціального досудового розслідування
3. Особливості спеціального досудового розслідування

1. Становлення інституту спеціального досудового розслідування

Питання стабільності та динамізму законодавства пов'язане з практичною реалізацією принципу верховенства права, що закріплений у ст. 8 Конституції України. Загальновизнаний ідеал верховенства права базується на точності та передбачуваності правових норм, їх відносній незмінності у часі і відсутності внутрішніх розбіжностей.

З одного боку стабільність законодавства дає можливість повноважним державним органам, органам місцевого самоврядування та їх службовим особам належним чином оволодіти його приписами, сформулювати стабільну, виражену і безпомилкову практику його застосування, а зацікавленим суб'єктам – ознайомитися зі змістом відповідних нормативно-правових актів, узгодити свою поведінку з їх вимогами.

З іншого боку, суспільство і держава зацікавлені у тому, щоб законодавство адекватно і своєчасно реагувало на суспільні зміни, тобто було динамічним, розвивалося, змінювалося, перебувало у русі. Адже, законодавство, яке не володіє належним рівнем динамічності втрачає свою ефективність, оскільки не забезпечує актуальності й адекватності правового регулювання.

Таким чином, згадуючи історичні події, які передували прийняттю змін до КПК через доповнення главою 24-1, можна вести мову про встановлення зв'язку між справедливістю і змістом правового регулювання.

24 листопада 2013 року на майдані Незалежності в Києві відбувся найбільший за період президентського правління Віктора Януковича мітинг опозиції, який зібрав від 60 до 150 тисяч чоловік. На площі Незалежності почалось встановлення наметів протестувальників, яких підтримали студенти ряду київських вузів, котрі оголосили попереджувальні страйки, і ряд громадських організацій та політичних партій.

30 листопада силами спецпідрозділу «Беркут» із застосуванням фізичної сили влада здійснила спробу розігнати мітингувальників. Однак це привело до ще більшої хвилі протестів, які з 1 грудня стали чисельно значно масовішими, силовими і перманентними та кількість яких у другій половині дня склала за деякими оцінками 350 тисяч чоловік, була здійснена невдала спроба захопити адміністрацію президента на вулиці Банковій, силою було зайнято будівлю Київської міської адміністрації (КМДА) і будинок Федерації профспілок на Хрещатику. Події, що відбулись 19 січня 2013 року на вулиці Грушевського, знаменували початок переходу до силового протистояння із владою.

Переломним моментом протистояння з владою, який на цей момент вже іменувався Революцією Гідності, стало 20 лютого, коли Верховна Рада визнала дії силових структур незаконними і проголосувала постанову «Про відновлення легітимного Конституційного ладу», що позбавило

В. Ф. Януковича можливості впливати на дії уряду. Побоюючись за свою безпеку, у ніч з 21 на 22 лютого 2014 року В. Ф. Янукович залишив Адміністрацію президента та виїхав у Харків, а згодом через Крим — до Росії. Прокуратура порушила проти колишнього президента Віктора Януковича кримінальну справу за масові вбивства мирних громадян і оголосила його в розшук.

Починаючи з другої половини березня в ряді міст Півдня і Сходу України відбулися масові акції. У відповідь на це в ніч з 12 на 13 квітня Рада нацбезпеки та оборони України розпочала широкомасштабну антитерористичну операцію (АТО) із залученням Збройних Сил України. Попри це 11 травня в Луганській та Донецькій областях, більша частина яких на цей час опинилась під контролем збройних формувань сепаратистів, був проведений референдум про приєднання до Росії, на підставі якого було проголошено створення Донецької (ДНР) та Луганської народних республік (ЛНР).

02.07.2014 року був розроблений План першочергових заходів з подолання корупції, затвердженого розпорядженням КМ від № 647-р, для забезпечення здійснення досудового розслідування та судового провадження за відсутності підозрюваного (обвинуваченого) з метою забезпечення принципу невідворотності покарання у випадках, коли підозрюваний (обвинувачений), знаходячись поза межами України, переховується від органів слідства та суду, ухиляючись від кримінальної відповідальності, та задля підвищення ефективності розслідування окремих злочинів проти основ національної безпеки

України та громадської безпеки, а також забезпечення конфіскації майна за їх вчинення.

І відповідно до виконання пункту 3 цього Плану 07.10.2014 року було прийнято Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини», який вводив у КПК новий правовий інститут – спеціальне досудове розслідування.

2. Загальні положення спеціального досудового розслідування

Спеціальне досудове розслідування здійснюється в рамках процесуальної форми кримінального провадження *in absentia*, тобто за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (частина 2 статті 7 КПК)

Слід зазначити, що на перший погляд провадження *in absentia* вступає в протиріччя з доктриною природної справедливості (*natural justice*), що була сформована в англійському праві, та сприйнята як одна з базових для статті 6 «Право на справедливий суд» ЄКПЛ від 04.11.1950 року.

Природна справедливість у судовому провадженні ґрунтується на двох ключових засадах:

1) право бути вислуханим (*audi alteram partem*) – кожна сторона в спорі повинна отримати можливість відповісти на будь-які звинувачення, що висунуті іншою стороною;

2) правило неупередженості (*nemo iudex in causa sua*) – особа, яка пов'язана із врегулюванням спору, повинна діяти об'єктивно, зокрема, вона повинна відкрито заявити про те, що має якісь інтереси, пов'язані із його вирішенням.

Однак, існування правового інституту кримінального провадження за відсутності підозрюваного (обвинуваченого) має місце у площині визнання пріоритету інтересів держави, суспільства та потерпілого щодо встановлення осіб, винних у вчиненні кримінального правопорушення, та забезпечення невідворотності їх покарання над правами та інтересами підозрюваного (обвинуваченого) на належну правову процедуру, який своїми умисними діями, спрямованими на переховування від органів досудового розслідування та суду, перешкоджає їх діяльності.

Україна не єдина європейська держава, у якій існує заочне кримінальне провадження. Положення щодо можливості розгляду кримінального провадження у разі ухилення від нього обвинуваченого передбачені, наприклад, кримінальним процесуальним законодавством Франції (статті 487–494-1 КПК Франції), ФРН (§ 276–295 КПК ФРН), Латвії (статті 83, 464, 465, 715, 755–758, 786, 794, 810 КПК Латвії), Чехії (§ 302–306а КПК Чехії) та ін.

Комітет Міністрів Ради Європи у Резолюції (75) 11 «Про критерії, що регламентують розгляд, який здійснюється за відсутності обвинуваченого» від 19.01.1973 року, з метою пошуку шляхів та засобів забезпечення прав обвинуваченого на розгляд, та його права на присутність під час розгляду його

справи, як це визнано Міжнародним Пактом про громадянські та політичні права від 19.12.1966 року, рекомендував застосовувати такі мінімальні правила:

1) справа жодної особи не може бути розглянута, якщо до цього вона ефективно протягом часу, що дозволяє їй з'явитися до суду і підготувати свій захист, не була оповіщена повістками, якщо тільки не буде встановлено, що вона навмисно прагнула уникнути правосуддя;

2) повістки повинні вказувати на наслідки нез'явлення обвинуваченого на розгляд;

3) коли суд встановить, що обвинуваченому, який не з'явився на розгляд, була вручена (atteint) повістка, він повинен розпорядитися про відкладення розгляду, якщо визнає, що особиста присутність обвинуваченого є обов'язковою або якщо є підстави вважати, що у нього виникли перешкоди для з'явлення;

4) справа обвинуваченого не повинна розглядатися в його відсутність, якщо можливо і бажано перенести розгляд на територію іншої держави або звернутися із запитом про видачу;

5) коли справа обвинуваченого розглядається в його відсутність, докази повинні збиратися звичайними способами, а захист повинен мати право втручатися в цей процес;

6) судові рішення, прийняте за відсутності обвинуваченого, має бути доведено до його відома згідно з правилами вручення повісток для з'явлення в суд, і період часу для оскарження не повинен починатися раніше, ніж особа, щодо якої винесено вирок, не отримає ефективного повідомлення про винесене судові рішення, якщо тільки не буде встановлено, що навмисно прагнула уникнути правосуддя;

7) кожен, чия справа розглядалася за його відсутності, повинен мати можливість оскаржити це судові рішення такими доступними йому засобами, якби він був присутній;

8) особа, справа якої була розглянута за її відсутності і якій не було вручено повістку в належній формі, повинна мати правовий засіб захисту, що дозволяє їй анулювати судові рішення;

9) особа, справа якої розглянута за її відсутності, але якій повістка була належним чином вручена, має право на повторний розгляд справи у звичайному порядку, якщо ця особа може довести, що її відсутність і факт того, що вона не могла проінформувати суддю у справі, були викликані обставинами, які перебувають за межами її контролю.

Ці правила, досвід нормативно-правової регламентації, а також практика ЄСПЛ щодо оцінки допустимості процедур заочного кримінального провадження виступили основою формування правового інституту спеціального досудового розслідування у главі 24-1 КПК.

Частина 1 статті 297-1 містить положення, які вказують на виключний порядок досудового розслідування у формі *in absentia*, який йому надають нормативні вимоги глави 24-1 КПК.

Спеціальне досудове розслідування дедалі активніше застосовують у нашій державі. Водночас, якщо раніше воно можливе було лише відносно осіб, які перебувають за межами держави, то тепер слідчі судді дають дозвіл на

здійснення спеціального досудового розслідування щодо осіб, які перебувають на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції (АТО): тобто стосовно підозрюваного, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук.

Спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) в Україні – це одна з форм спрощеного кримінального провадження, що здійснюється в разі вчинення особою злочинів, зазначених у ч. 1 ст. 297–1 КПК,

Отже, загальними юридичними підставами для даного процесуального рішення є – 1 - наявність повнолітнього підозрюваного, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, і на момент ініціювання розгляду слідчим суддею питання про спеціальне досудове розслідування він оголошений у міжнародний розшук, та 2 – наявність щодо нього, кримінального провадження щодо кримінальних правопорушень, виключний перелік яких наведений у частині 2 статті 297-1 КПК.

Також зазначеним вище Законом унесено зміни до ст. 139 КПК «Наслідки неприбуття на виклик». Цю статтю доповнено ч. 5, у якій ідеться, що ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді або суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як двічі) підозрюваним, обвинуваченим, який оголошений у міжнародний розшук, та/або який виїхав, та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження.

3. Особливості спеціального досудового розслідування

Спеціальне досудове розслідування щодо осіб, які перебувають на тимчасово окупованій території України чи в районі проведення АТО, має певні особливості.

Так, першою особливістю є те, що спеціальне досудове розслідування щодо вказаної категорії осіб, має тимчасовий характер. У межах подолання конфліктної ситуації на цих територіях України, зазначений Закон може бути скасований, а спеціальне досудове розслідування буде здійснюватися щодо осіб, які перебувають за межами України та оголошені в міждержавний та/або міжнародний розшук.

Другою особливістю є те, що така обов'язкова підстава здійснення спеціального досудового розслідування, як вимога про оголошення в у міжнародний розшук, не поширюється на випадки, коли вирішується питання про здійснення щодо осіб, які перебувають на тимчасово окупованій території України або в районі проведення АТО, спеціального кримінального провадження. Стосовно таких осіб існує вимога оголошення їх у розшук.

Закон України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» містить ст. 5 такого змісту: «Ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді, суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як двічі) підозрюваним, обвинуваченим, який перебуває в районі проведення АТО, та оголошення його в розшук є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження в порядку, передбаченому КПК України, з особливостями, встановленими цим Законом».

Зазначена стаття містить таке положення: «Вимога про оголошення в міждержавний або міжнародний розшук не поширюється на випадки, якщо вирішується питання про застосування стосовно цих осіб спеціального кримінального провадження».

Фактично ідентичні положення містить у собі ч. 3 ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо підозрюваних, обвинувачених, які перебувають на тимчасово окупованій території України.

Так, слідчий (прокурор) оголошує розшук підозрюваного, обвинуваченого в порядку, передбаченому ст. 281 КПК. Про оголошення розшуку виносять або окрему постанову, якщо досудове розслідування не зупиняється, або про це вказують у постанові про зупинення досудового розслідування, якщо таке рішення приймається, відомості про що вносять до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР).

Третьою особливістю є визначення підслідності. Відповідно до ч. 2 ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», підслідність кримінальних правопорушень, учинених на тимчасово окупованій території, визначає Офіс генерального прокурора України. Матеріали досудового слідства про злочини, кримінальні провадження щодо яких перебувають на стадії досудового розслідування, слід передати органам досудового розслідування, визначеним Офісом генерального прокуратура України.

Четвертою особливістю є з'ясування територіальної підсудності. Так, ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя судами Автономної Республіки Крим та міста Севастополя на тимчасово окупованих територіях змінено територіальну підсудність судових справ, підсудних судам, розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Зокрема, визначено таку підсудність кримінальних проваджень:

1. Розгляд кримінальних проваджень, підсудних місцевим (районним, міським, районним у містах, міськрайонним) судам, розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, забезпечує один із районних судів міста Києва, визначений Апеляційним судом міста Києва;

2. Розгляд кримінальних проваджень, підсудних Апеляційному суду Автономної Республіки Крим та Апеляційному суду міста Севастополя, забезпечує Апеляційний суд міста Києва.

3. Питання, що належать до повноважень слідчого судді, у кримінальних провадженнях, що перебувають на стадії досудового розслідування і здійснюються на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, розглядають слідчі судді районних судів міста Києва, визначених Апеляційним судом міста Києва.

4. Справи, що перебувають у провадженні судів, розташованих на території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, та розгляд яких не закінчено, передаються судам відповідно до встановленої цим Законом підсудності, протягом десяти робочих днів із дня набрання ним чинності або з дня встановлення такої підсудності.

5. У разі завдання шкоди суб'єктами іноземної держави нерезидентами підсудність встановлюється за місцем нанесення шкоди з урахуванням правил підсудності, встановленої цим Законом.

Отже, підставами для здійснення спеціального досудового розслідування щодо цих категорій осіб є такі:

1. Учинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 297–1 КПК.

2. Підозрюваний, обвинувачений, крім неповнолітнього, переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

3. Ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді або суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як двічі).

4. Оголошення підозрюваного, обвинуваченого в розшук.

5. Перебування підозрюваного, обвинуваченого на тимчасово окупованій території України або в районі проведення АТО.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

I. Нормативно-правові акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 р. // Офіційний вісник Голос України. – 2012. – № 90–91.

4. Загальна декларація прав людини: прийнята та проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 груд. 1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

6. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 51. – Ст. 577.

7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 3 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

8. Про Національну поліцію: Закон України від 3 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

9. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: наказ Офісу Генерального прокурора від 30 червня 2020 р. № 298 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>.

II. Спеціальна література:

1. Галаган В. Дотримання засади невторчання у приватнежиттяпід час спеціальногодосудовогорозслідування. В. Галаган, Ж. Удовенко. Право України. 2015. № 7. С. 9–15.

2. Гловюк І. Кримінальне провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (inabsentia) у системі кримінального провадження України. І. Гловюк. Право України. 2015. № 7. С. 16–25.

3. Дроздов О. Про перспективи перегляду в екстраординарнихсудовихпровадженняхокремихсудовихрішень, ухвалених у заочному кримінальному провадженні. О. Дроздов. Право України. 2015. № 7. С. 66–74.

4. Досудове розслідуванн: навч. посібник / Р. І. Благута, А.-М. Ю. Ангеленюк, Ю. В. Гуцуляк та ін.; за заг. Ред. Ю. А. Комісарчук та А. Я. Хитри. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 600 с.

5. Заходи забезпечення кримінального провадження: навчальний посібник / О.В. Авраменко, Р. І. Благута, А. Я. Хитра. Львів: ЛьвДУВС, 2014.192 с.

6. Кримінальний процес: підручник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін., за заг. Ред А.Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019.Ч. 1.532 с.

7. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів: ЛьвДУВС, 2019.774 с.

8. Слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / О.В. Авраменко та ін. ; за заг. ред. Р.І. Благуті та Є В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 416 с.

9. Складання кримінальних процесуальних документів на стадії досудового розслідування: навч. посібник. Р.І. Благута, А.-М. Ю. Ангеленюк, Ю.В. Гуцуляк та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 384 с.

10. Цюприк І.В. Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо деяких категорій осіб. І.В. Цюприк , Д.О. Алексєєва-Процюк Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. 2016. №1 (98). С. 157-171

11. 16. Шевчишен А. В. Поняття спеціального досудового розслідування (inabsentia) та його функціональне призначення у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. А. В. Шевчишен. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 2. С. 125-134.

12. 17. Шехавцов Р. М. Спеціальне досудове розслідування / Р. М. Шехавцов, О. А. Банчук. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментаранткорупційногозаконодавства / За ред. М. І. Хавронюка. К.: ВД «Дакор», 2016. 496 с.

III. Інформаційні ресурси:

1. Офіційний веб-сайт Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: www.rada.gov.ua
3. Урядовий портал. Єдиний веб-потал органів виконавчої влади. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>
4. Офіційний веб-потал Міністерства внутрішніх справ України. URL: <http://www.mvs.gov.ua/>
5. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: <http://www.minjust.gov.ua/>
6. Офіційний веб-потал Міністерства освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua/>
7. Національне агентство України з питань державної служби. URL: <http://nads.gov.ua/control/uk/index>
8. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)». URL: <http://www.nau.ua/>
9. Вікіпедія Вільна енциклопедія. URL: <http://uk.wikipedia.org>
10. Електронна бібліотека Львівського державного університету внутрішніх справ. URL: <http://www.lvduvs.edu.ua>